

Oppimisen ja koulunkäynnin tuki tilastojen valossa

Tuen tarjonta luokka-asteittain, ikäryhmittäin ja sukupuolen mukaan vuosina 2011–2018

JONNA PULKKINEN & TANJA KIRJAVAINEN & MARKKU JAHNUKAINEN

Johdanto

Yhtenä syynä Suomen hyvään menestykseen kansainvälisissä oppimistulosten arvioinneissa, kuten PISA-tutkimuksessa, on pidetty suomalaista erityisopetusjärjestelmää (esim. Jahnukainen & Itkonen 2007; Kivirauma & Ruoho 2007). Kansainväliset oppimistulosten arvioinnit osoittavat suomalaisoppilaiden osaamisen kuitenkin heikentyneen 2010-luvulla (Leino ym. 2019; Vettenranta ym. 2016a). Huolta oppimistulosten arvioinneissa ovat herättäneet erityisesti heikkojen osajien osuuden kasvu sekä se, että osaamiserot poikien ja tyttöjen välillä ovat kasvaneet tyttöjen hyväksi (Vettenranta ym. 2016a; Vettenranta ym. 2016b). Muun muassa vuoden 2018 PISA-tutkimus osoitti, että Suomessa pojilla osaamisen vaihtelu ja heikkojen osajien osuus ovat suurempia kuin tytöillä (Leino ym. 2019).

Yksiselitteistä syytä oppimistulosten heikentymiseen tai osaamiserojen kasvuun ei ole kyetty esittämään, mutta esimerkiksi vuoden 2015 PISA-ensiraportissa nostettiin esille huoli oppimisen tuen riittämättömyydestä ja sen mahdollisesta yhteydestä suomalaisnuorten oppimistulosten heikentymiseen (Vettenranta ym. 2016b, 94). Erityisopetustilastojen mukaan erityisopetuksen tarjonta ei ole vähentynyt 2000-luvulla, vaan päinvastoin erityisoppilaiden määrä on kasvanut tasaisesti. Tässä tutkimuksessa tarkastelemme erityisopetustilastoilla, millä tavoin oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestelmä on muut-

tunut 2010-luvulla, miten tuen tarjonta vaihtelee luokka-asteittain ja eri ikäryhmissä sekä millaisia eroja tuen tarjonnassa on tyttöjen ja poikien välillä.

Erityisopetusjärjestelmä Suomessa

Erityisopetuksen tarjonta on laajentunut viime vuosikymmeninä selvästi sekä Suomessa että muissa maissa. Suomessa erityisopetuksen tarjonta on lisääntynyt tasaisesti jo 1970-luvulta lähtien, jolloin kaikille yhtenäisen peruskoulu perustettiin (Jauhiainen & Kivirauma 1997; Kivirauma & Kivinen 1988). Erityisopetuksen tarjonnan laajentumisen onkin selitetty olevan ennen kaikkea seurausta koulutuksen laajentumisesta ja siitä, että oppilasaines on aiempaa heterogeenisempää (Jahnukainen 2006; Jauhiainen & Kivirauma 1997; Kivirauma & Kivinen 1988; Tomlinson 2012). Joel Kivirauman ja Osmo Kivisen (1988) mukaan Suomessa erityisopetuksella on ratkaistu niitä haasteita, joita siirtyminen kaikille yhtenäiseen yhdeksänvuotiseen peruskouluun toi mukanaan. Kun aiemmassa rinnakkaiskoulujärjestelmässä oppilaat oli valikoitu jo varhaisessa vaiheessa erilaisille koulutuspoluille, mahdollisti erityisopetus koko ikäluokalle yhtenäisessä peruskoulussa sisäisen ryhmittelymekanismin (Jauhiainen & Kivirauma 1997; Kivirauma & Kivinen 1988).

Yhtenäiseen peruskouluun siirtyminen kasvatti erityisesti osa-aikaisen erityisopetuksen tarjontaa

(Kivirauma & Kivinen 1988). Kun 1970-luvun alussa noin 8 prosenttia peruskoulun oppilaista sai osa-aikaista erityisopetusta (Kivirauma & Kivinen 1988), oli vastaava osuus lukuvuonna 2017–2018 noin 22 prosenttia (SVT 2018). Osa-aikaisessa erityisopetuksessa oppilaita on mahdollista tukea joustavasti muun opetuksen yhteydessä heti tuen tarpeen ilmetessä, minkä vuoksi se on ollut peruskoulun alkuajoista lähtien oleellinen osa suomalaista erityisopetusjärjestelmää (Jauhiainen & Kivirauma 1997). Vaikka erityisopetukseen otettujen ja siirrettyjen oppilaiden (nykyisin erityisen tuen oppilaat) osuuden kasvu on ollut maltillisempaa, on myös se kasvanut vuoteen 2009 saakka, jolloin 8,5 prosenttia perusopetuksen oppilaita sai erityisopetusta (SVT 2018). Markku Jahnukainen (2006) on tarkastellut erityisopetuksen muutoksia 2000-luvun alussa. Hänen mukaansa erityisopetuksen tarjonnan kasvua selittävät erityisen tuen tarpeen kasvun lisäksi muutokset erityisopetuksen tilastoinnissa, uusien diagnoosien käyttöönotto sekä lainsäädännössä ja koulujärjestelmässä tapahtuneet muutokset. Myös kunnan varallisuuden on todettu olevan yhteydessä erityisopetuksen kasvuun ja näkyvän erityisesti lievemmin perusteiden erityisopetukseen siirrettyjen osuuden kasvuna (Kirjavainen ym. 2014a).

Erityisopetusjärjestelmä uudistettiin 2010-luvun alussa. Yhtenä tavoitteena uudistuksessa oli, että koko 2000-luvun alun jatkunut erityisoppilaiden määrän kasvu saataisiin taittumaan (Pulkkinen 2019). Uudistus johti muutoksiin erityisopetuksen rahoitusjärjestelmässä vuonna 2010 poistamalla opetuksen järjestäjältä taloudellisen kannusteen erityisopetussiirtoihin (ks. esim. Pulkkinen 2019). Tuen järjestelmän muutos vuonna 2011 tarkoitti siirtymistä kolmiportaaiseen oppimisen ja koulunkäynnin tukeen (yleinen, tehostettu ja erityinen tuki). Siinä oppilaalle tarjotun tuen määrä kasvaa siirryttäessä ylemmäs tuen portailla. Vahvin ja intensiivisin tuki kuuluu erityiseen tukeen, ja tällä tuen portaalla olevien oppilaiden määrän tulisi olla muita tuen portaita pienempi. Tavoitteena tukijärjestelmän uudistuksessa oli, että tuen tarvetta voidaan arvioida jatkuvasti ja oppilas voi tuen tarpeen muuttuessa siirtyä sujuvasti tuen portaalta toiselle, myös ylemmältä tuen portaalta takaisin alemmalle portaalle (esim. erityisestä tuesta tehostettuun tukeen). (Ks. esim. Lintuvuori 2019; Pulkkinen 2019.)

Pojat yliedustettuna erityisopetuksessa

Kansainväliset oppimistulosten arvioinnit ovat osoittaneet, että poikien ja tyttöjen väliset osaamiserot ovat Suomessa kasvaneet viime vuosina tyttöjen hyväksi (Vettenranta ym. 2016a; Vettenranta ym. 2016b). Tyttöjen ja poikien välisille osaamiseroille ei ole löydettävissä yksiselitteistä syytä (ks. esim. Pöysä & Kupiainen 2018). Eroja kognitiivisissa kyvyissä ja koulumenestyksessä on selitetty sekä biologisilla että sosiaalisilla ja ympäristöön liittyvillä tekijöillä, kuten sukupuolta koskevilla stereotyypioilla tai sillä, että vanhemmat ja opettajat kohtelevat eri tavoin tyttöjä ja poikia (Buchmann ym. 2008; Miller & Halpern 2014).

Tyttöjen ja poikien väliset erot tulevat esille myös erityisopetuksen tarjonnassa. Erityisopetuksessa olevista oppilaista suurin osa on aina ollut poikia (esim. Jahnukainen 2006; Jauhiainen & Kivirauma 1997; Kivirauma & Kivinen 1988; Lintuvuori 2019). Pojat ovat olleet yliedustettuina sekä erityisopetukseen otetuissa ja siirretyissä oppilaisissa että osa-aikaisessa erityisopetuksessa. Jahnukaisen ja kumppaneiden (2020) tutkimus osoitti, että myös oppimäärien yksilöllistäminen on todennäköisempää pojilla kuin tyillä. Poikien yliedustus tuen saajissa näyttää säilyneen samana siirryttäessä uuteen oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestelmään. Noin kaksi kolmasosaa erityisen tuen oppilaista on poikia, kun taas sukupuolijakauma osa-aikaisessa erityisopetuksessa on hieman tasaisempi; noin 60 prosenttia osa-aikaista erityisopetusta saavista on poikia (Lintuvuori 2019).

Vuoteen 2010 saakka on ollut myös mahdollista tarkastella sukupuolieroja siinä, millä perusteiden oppilaat saavat erityisopetusta. Esimerkiksi Jahnukainen (2006) on tarkastellut tyttöjen ja poikien osuuksia vuonna 2005 erityisopetusta saaneiden oppilaiden siirtoperusteiden mukaan. Tämä tarkastelu toi esille, että pojat näyttävät olevan selvästi yliedustettuina etenkin tunne-elämän häiriön tai sosiaalisen sopeutumattomuuden ja autismin tai Aspergerin oireyhtymään liittyvien oppimisvaikeuksien takia erityisopetukseen siirretyissä oppilaisissa. Ainoa poikkeus poikien yliedustukseen erityisopetuksessa oli Jahnukaisen (2006) tarkastelun mukaan osa-aikaista erityisopetusta matematiikan oppimisen vaikeuksien vuoksi saavissa oppilaisissa: lukuvuonna 2004–2005 näistä oppilaista hienoinen enemmistö eli 53 prosenttia oli tyttöjä. Vuoden 2010 tarkastelussa tyttöjen yliedustus

matematiikan erityisopetuksen alueella oli edelleen vahvistunut, mutta lisäksi tuolloin oli havaittavissa tytöillä myös voimakasta kasvua dysfasiaan liittyvien oppimisvaikeuksien osa-alueella (Jahnukainen ym. 2012). Valitettavasti vuoden 2010 jälkeen erityisopetuksen syitä ei ole enää tilastoitu. Näin ollen tietoa siitä, millaisia erot erityisopetuksen perusteissa tyttöjen ja poikien välillä ovat nykyään, ei ole saatavilla.

Ikäryhmien ja luokka-asteiden väliset erot erityisopetuksen tarjonnassa

Erityisopetuksen tarjonta ei jakaudu tasaisesti eri luokka-asteiden tai eri ikäryhmien välillä. Esimerkiksi Kivirauma ja Kivinen (1988) ovat tarkastelussaan suomalaisen erityisopetusjärjestelmän kehityksestä tuoneet esille, että erityisopetuksen laajentuminen 1980-luvulla selittyi pitkälti erityisopetusta saavien oppilaiden määrän ja osuuden kasvusta luokka-asteilla 7–9 (Kivirauma & Kivinen 1988). Tanja Kirjavainen ja kumppanit (2014b) taas ovat tarkastelleet perusopetuksen erityisopetusjärjestelyjä vuosina 2001–2010, jolloin erityisopetuksen tarjonta niin ikään laajeni selvästi. Heidän tarkastelunsa osoitti, että erityisopetuksen tarjonnassa oli suuria eroja eri vuosiluokkien ja eri ikäryhmien välillä.

Osa-aikainen erityisopetus on perinteisesti painottunut perusopetuksen ensimmäisille luokka-asteille, kun taas erityisopetukseen otettujen ja siirrettyjen oppilaiden osuus kasvaa vuosiluokalta toiselle siirryttäessä ja on suurimmillaan perusopetuksen viimeisillä vuosiluokilla (Kirjavainen ym. 2014b; ks. myös Kivirauma & Ruoho 2007). Kirjavaisen ja kumppaneiden (2014b) tutkimus osoitti, että vuosina 2001–2010 osa-aikaisen erityisopetuksen tarjonnassa erot ikäryhmien välillä olivat pieniä, kun taas ikäryhmien väliset erot erityisopetukseen otettujen ja siirrettyjen oppilaiden osuuksissa olivat selviä: osuudet olivat suurempia nuoremmassa ikäryhmissä.

Vuonna 2011 erityisopetusjärjestelmä ja sitä koskeva tilastointi muuttuivat, kun siirryttiin kolmiportaiseen oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestelmään. Meri Lintuvuori (2015; 2019) on tarkastellut tähän uuteen tuen järjestelmään kuuluvien tehostetun ja erityisen tuen jakautumista eri luokka-asteille vuosien 2012 ja 2016 tilastoilla. Erityinen tuki vastaa aiemman järjestelmän erityisopetukseen otettujen ja siirrettyjen opetusta, ja

se jakautuu eri vuosiluokille samaan tapaan kuin erityisopetus aiemmassa järjestelmässä. Tehostettu tuki, joka otettiin käyttöön vuonna 2011 uudessa tuen järjestelmässä, sen sijaan painottuu alemmille luokka-asteille kuin erityinen tuki. Lintuvuoren (2015; 2019) mukaan tehostetun tuen tarjonnan painopiste on tosin hieman muuttunut vuodesta 2012 vuoteen 2016, ja sen tarjonta on lisääntynyt tänä ajanjaksona kaikilla luokka-asteilla. Tehostetun ja erityisen tuen tarjonnan muutoksia luokka-asteittain ei kuitenkaan ole analysoitu edellä kuvattua tarkemmin. Aiemmin ei ole myöskään tutkittu, millaisia eroja tehostetun ja erityisen tuen tarjonnassa on eri ikäryhmien tai tyttöjen ja poikien välillä.

Aineisto ja menetelmä

Aineistona tutkimuksessa ovat julkisesti saatavilla olevat Tilastokeskuksen keräämät erityisopetus-tilastot vuosilta 2011–2018 (SVT 2018). Aineisto sisältää tiedot tehostettua ja erityistä tukea saaneiden oppilaiden määristä sekä koko perusopetuksen oppilasmääristä luokka-asteittain ja sukupuolen mukaan. Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu vuosiluokkia 1–9, joten mukana tarkastelussa eivät ole esiopetuksen eivätkä lisäopetuksen oppilaat. Tyttöjen ja poikien vuosiluokittaista ja ikäryhmittäistä tehostetun ja erityisen tuen tarjontaa vuosina 2011–2018 tarkastellaan tässä tutkimuksessa keskiarvojen avulla.

Koska tarkastelujakso on alle yhdeksän vuotta, ikäryhmiin perustuvassa tarkastelussa ei yhdenkään ikäryhmän tilannetta ole mahdollista seurata uudistuksen jälkeen koko perusopetuksen ajalta. Vuonna 2010 perusopetuksen aloittaneesta ikäryhmästä tiedot ovat vuosiluokilta 2–9. Vuonna 2011, uudistuksen astuessa voimaan, ensimmäisellä luokalla olleita on tässä tutkimuksessa käytävissä olevalla aineistolla mahdollista seurata kahdeksannelle luokalle asti.

Ikäryhmäpohjainen tarkastelu olemassa olevien erityisopetustilastojen pohjalta perustuu oletukselle, että luokalle jääneiden oppilaiden määrä on erittäin pieni ja ettei siinä ole tapahtunut suuria muutoksia tarkasteluajanjaksolla. Perusopetuksessa luokalle jääminen on perinteisesti ollut hyvin vähäistä. Näin oli myös vuosina 2011–2018, jolloin luokalle jääneiden oppilaiden osuus oli keskimäärin alle 0,5 prosenttia (Vipunen 2020). Se vaihteli jonkin verran riippuen oppilaiden iästä.

Suurimmillaan luokalle jääneiden osuus on ollut perusopetuksen alkua- ja loppuvaiheessa. Luokalle jäävien oppilaiden osuus on hieman pienentynyt vuodesta 2011 vuoteen 2018. Vuonna 2011 se oli keskimäärin noin 0,4 prosenttia ja vuonna 2018 keskimäärin noin 0,3 prosenttia. Siten luokalle jäämisestä johtuneet muutokset yksittäisessä ikäryhmässä samoin kuin tarkasteluajanjaksolla ovat olleet niin vähäisiä, että voidaan olettaa niiden vaikuttaneen hyvin vähän tehostetun ja erityisen tuen oppilaiden määrään eri vuosiluokilla.

Tulokset

Vuonna 2011 voimaan tulleen lakiuudistuksen tavoitteena oli siirtää tuen painopistettä erityisestä tuesta varhaiseen tukeen, ja käyttöön otettiin uusi tuen vaihe, tehostettu tuki. Tehostetun tuen tarjonta onkin kasvanut suhteellisen tasaisesti kaikilla luokka-asteilla tarkasteluajanjaksolla. Vuosiluokilla 5–9 kasvu oli hieman muita vuosiluokkia suurempaa. Erityistä tukea saaneiden oppilaiden osuus taas pieneni hieman tarkasteluajanjakson alussa mutta kääntyi kasvuun tarkasteluajanjakson lopussa etenkin ensimmäisillä vuosiluokilla.

Kuvioissa 1 ja 2 on esitetty tehostettua ja erityistä tukea saaneiden poikien ja tyttöjen osuus vuosina 2012, 2015 ja 2018 eri luokka-asteilla. Kaiken kaikkiaan tukea saaneiden oppilaiden osuus on kasvanut selvästi kaikilla vuosiluokilla. Vuonna 2018 yli 25 prosenttia pojista oli tehostetun tai erityisen tuen piirissä vuosiluokilla 4–9, kun vuonna 2012 tukea saaneiden osuus oli kaikilla vuosiluokilla alle 20 prosenttia. Tyttöillä taas tehostettua tai erityistä tukea saaneiden oppilaiden osuus oli suurimmillaan perusopetuksen viimeisillä luokilla, jossa noin 10 prosenttia oppilaista oli tuen piirissä vuonna 2012 ja noin 15 prosenttia vuonna 2018.

Sekä pojilla että tyttöillä tehostettua tukea saaneiden oppilaiden osuus on kasvanut vuodesta 2012 vuoteen 2018 kaikilla luokka-asteilla (kuvio 1). Muutokset ovat tyttöillä ja pojilla samansuuntaisia, mutta kaikilla luokka-asteilla pojista suurempi osuus on saanut tehostettua tukea. Pojilla myös muutokset ovat olleet suurempia, sillä 1. luokalla kasvu on ollut pojilla 4,9 prosenttiyksikköä ja tyttöillä 2,9 prosenttiyksikköä. Perusopetuksen lopussa, 9. luokalla, pojilla osuus kasvoi 7,1 prosenttiyksikköä ja tyttöillä 5,4 prosenttiyksikköä vuosina 2012–2018.

Muutokset erityisessä tuessa sen sijaan ovat tytöillä ja pojilla hieman erilaisia (kuvio 2). Tarkasteluajanjakson alussa, vuodesta 2012 vuoteen 2015, erityistä tukea saaneiden osuus pieneni sekä pojilla että tytöillä ylempillä vuosiluokilla, kun taas alemmilla vuosiluokilla osuus kasvoi hieman tai pysyi lähes samana. Vuodesta 2015 vuoteen 2018 osuus kasvoi pojilla kaikilla luokka-asteilla. Pojilla muutos vuodesta 2012 vuoteen 2018 oli hieman yli 2 prosenttiyksikköä vuosiluokilla 1–3. Tätä ylempillä vuosiluokilla muutos on ollut pienempää, ja 8. ja 9. vuosiluokilla prosenttiosuudet olivat vuosina 2012 ja 2018 lähes yhtä suurina. Tyttöillä taas erityistä tukea saaneiden osuus kasvoi vuodesta 2012 vuoteen 2018 vain vuosiluokilla 1–4 (muutos suurimmillaan 0,8 prosenttiyksikköä). Muilla vuosiluokilla osuus on pysynyt samana tai hieman pienentynyt tarkasteluajanjaksolla.

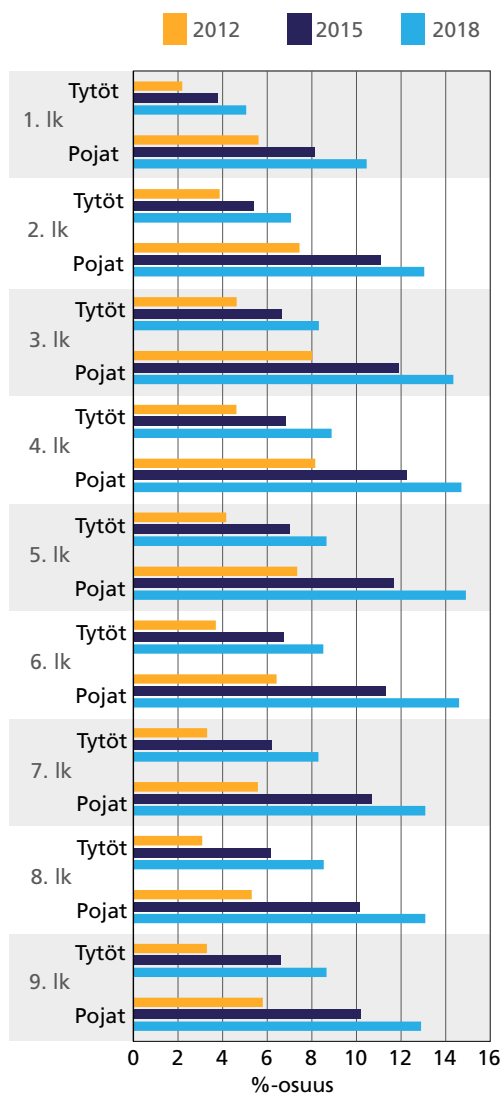
Tehostettua tukea saaneiden oppilaiden osuuden tasainen kasvu vuoden 2011 lakiuudistuksen jälkeen tulee esille myös, kun tarkastellaan tukea saaneiden osuuksia ikäryhmittäin. Kuviossa 3 on esitetty tehostettua tukea saaneiden oppilaiden osuus vuosiluokilla 1–9 niissä ikäryhmissä, jotka ovat aloittaneet perusopetuksen vuosina 2010–2018. Sekä pojilla että tytöillä erot ikäryhmien välillä ovat selviä: nuoremmista ikäryhmissä tehostettua tukea saaneiden oppilaiden osuus on suurempi kuin vanhemmissa ikäryhmissä kaikilla vuosiluokilla. Esimerkiksi vuonna 2011 perusopetuksen aloittaneen ikäryhmän pojista 3,4 prosenttia ja tytöistä 1,7 prosenttia sai tehostettua tukea 1. luokalla. Vuonna 2018 perusopetuksen aloittaneissa ikäryhmässä vastaavat osuudet olivat 10,5 prosenttia (pojat) ja 5,1 prosenttia (tytöt).

Vuosiluokittain tarkasteltuna tehostettu tuki näytti painottuvan luokille 2–6. Ikäryhmätarkastelu kuitenkin osoittaa, että jokaisessa ikäryhmässä tehostettua tukea saaneiden oppilaiden osuus kasvaa vuosiluokalta toiselle siirryttäessä ja on suurimmillaan ylimmillä vuosiluokilla. Esimerkiksi vuonna 2011 perusopetuksen aloittaneesta ikäryhmästä 8. luokalla tehostettua tukea sai 13,1 prosenttia pojista ja 8,5 prosenttia tytöistä. Tässä ikäryhmässä tehostettua tukea saaneiden oppilaiden osuus oli siis kasvanut 1. ja 8. luokan välillä 9,7 prosenttiyksikköä pojilla ja 6,8 prosenttiyksikköä tytöillä.

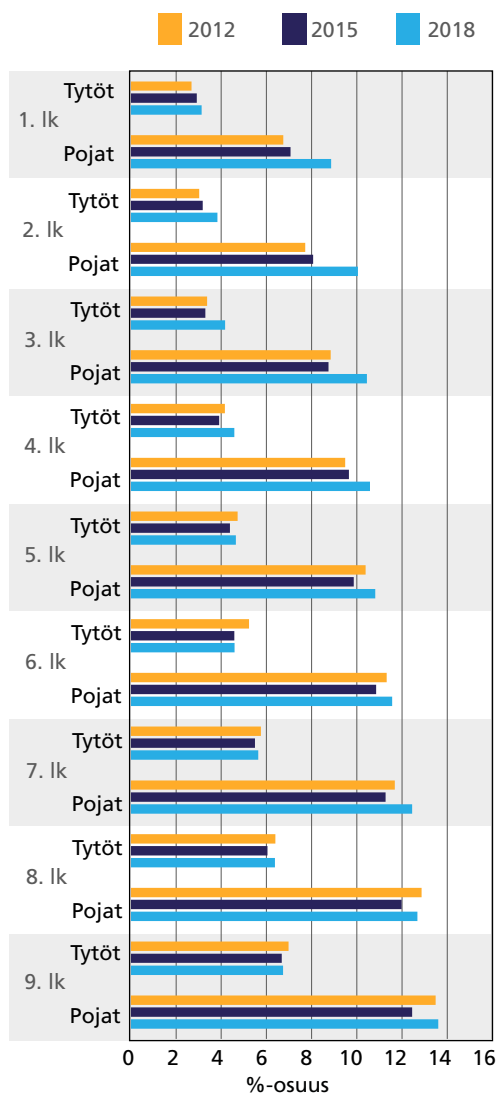
Ikäryhmätarkastelu erityistä tukea saaneiden oppilaiden osuuksista osoittaa, että myös erityisen tuen tarjonta kasvaa ikäryhmien siirtyessä vuosiluokalta toiselle (kuvio 4). Kehityksessä on kuitenkin

kin selviä eroja poikien ja tyttöjen välillä. Esimerkiksi vuonna 2011 perusopetuksen aloittaneessa ikäryhmässä pojista erityistä tukea sai 1. luokalla 6,8 prosenttia ja 8. luokalla 12,7 prosenttia. Saman ikäryhmän tytöistä taas erityistä tukea sai 1. luokalla 2,7 prosenttia ja 8. luokalla 6,4 prosenttia. Viime vuosina erityisen tuen tarjonta on kasvanut ensimmäisillä vuosiluokilla, ja nuorimmat ikäryhmät ovat saaneet erityistä tukea vanhem-

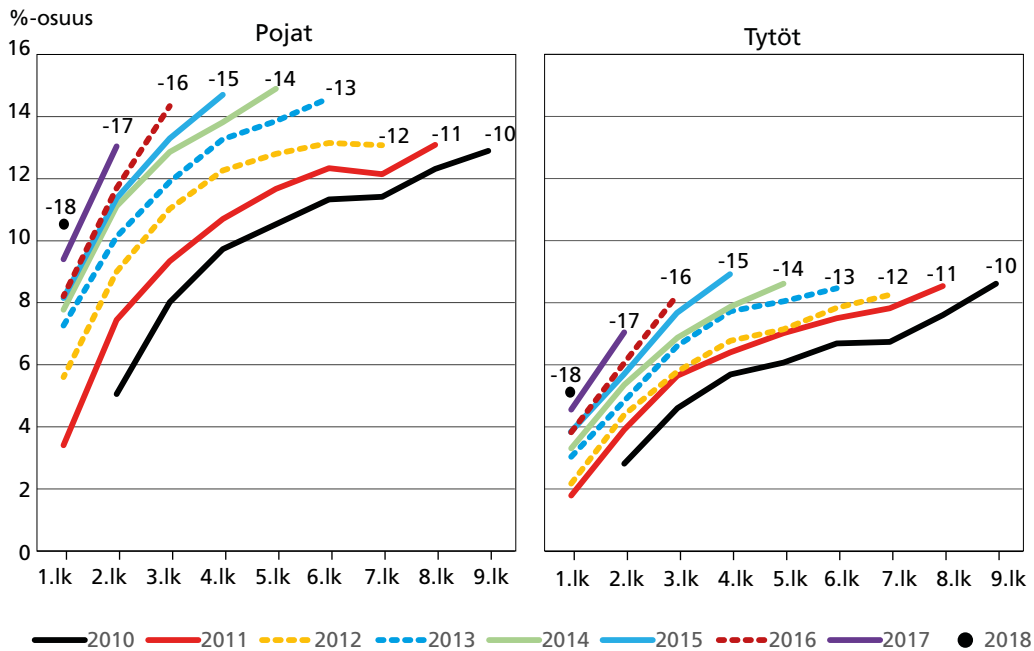
pia ikäryhmiä enemmän alimmilla vuosiluokilla. Nämä erot tulevat esille erityisesti pojilla, kun taas tytöillä erot ikäryhmien välillä ovat niin pieniä, ettei niitä käytännössä ole. Kun esimerkiksi vuonna 2015 perusopetuksen aloittaneista pojista 7,1 prosenttia ja tytöistä 2,9 prosenttia sai erityistä tukea 1. luokalla, olivat vastaavat osuudet perusopetuksen vuonna 2018 aloittaneessa ikäryhmässä 8,9 prosenttia (pojat) ja 3,1 prosenttia (tytöt).

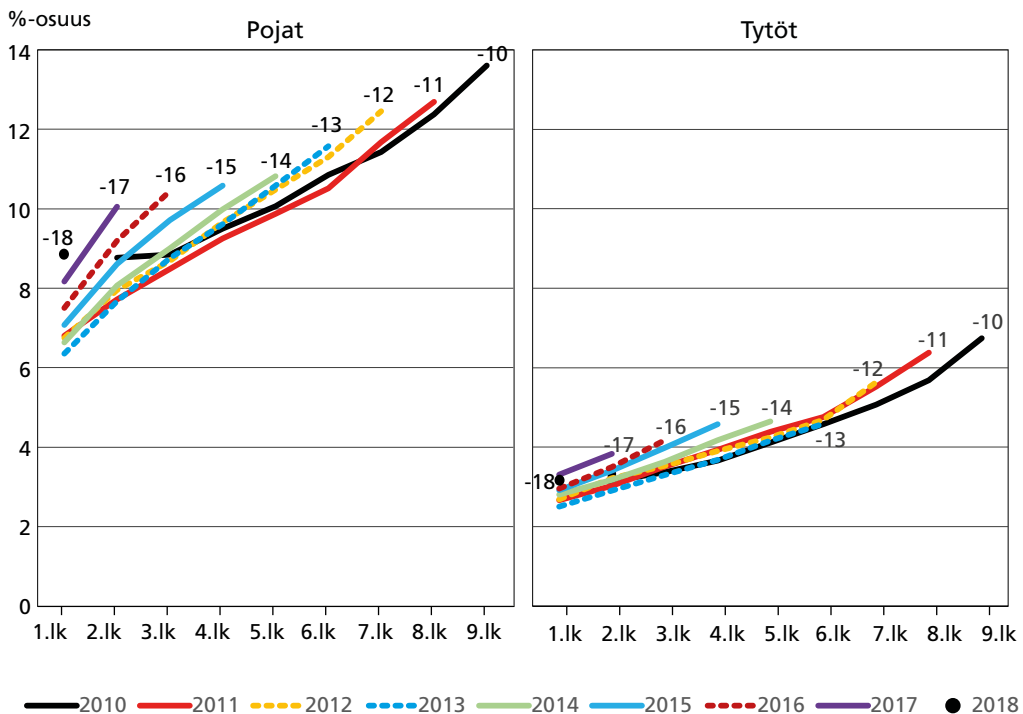
Kuvio 1. Tehostettua tukea saaneiden tyttöjen ja poikien osuudet kaikista perusopetuksen tytöistä ja pojista luokka-asteittain vuosina 2012, 2015 ja 2018.

Kuvio 2. Erityistä tukea saaneiden tyttöjen ja poikien osuudet kaikista perusopetuksen tytöistä ja pojista luokka-asteittain vuosina 2012, 2015 ja 2018.

Kuvio 3. Tehostettua tukea saaneiden poikien ja tyttöjen osuus eri ikäryhmissä perusopetuksen aloitusvuoden mukaan vuosiluokilla 1–9.

Kuvio 4. Erityistä tukea saaneiden poikien ja tyttöjen keskimääräinen osuus eri ikäryhmissä perusopetuksen aloitusvuoden mukaan vuosiluokilla 1–9.

Pohdinta

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu tehostetun ja erityisen tuen tarjonnan muutoksia perusopetuksessa vuosina 2011–2018. Tarkastelu osoittaa, että oppilaille tarjottavan tuen määrä on kaiken kaikkiaan kasvanut vuoden 2011 jälkeen, jolloin siirryttiin uuteen kolmiportaiseen oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestelmään. Oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestelmässä otettiin käyttöön uutena tuen muotona tehostettu tuki, jonka tarkoitus oli vahvistaa varhaista tukea ja vähentää näin erityisen tuen määrää.

Tehostetun ja erityisen tuen tilastoissa näkyy, että lainsäädännössä tehdyt uudistukset toteutuivat käytännössä vähitellen. Tehostettu tuki otettiin käyttöön eri puolilla maata asteittain, ja tätä tukea saaneiden oppilaiden osuus onkin kasvanut tasaisesti vuosina 2011–2018 sekä vuosiluokittaisten että ikäryhmittäisten tarkastelujen tulosten perusteella. Aiempi tutkimus (Lintuvuori 2015; 2019) tehostetun tuen tarjonnasta eri luokka-asteilla osoitti, että tuki on painotunut vuosiluokille 2–6. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan tehostetun tuen tarjonta on kasvanut tarkasteluajanjaksolla eniten vuosiluokilla 5–9. Ikäryhmätarkastelut taas osoittivat, että jokaisessa ikäryhmässä sekä tehostettua että erityistä tukea saaneiden oppilaiden määrä kasvaa vuosiluokalta toiselle siirryttäessä ja on suurimmillaan perusopetuksen päättövaiheessa. Tämä viittaisi siihen, että tehostetun tuen piiriin on siirretty oppilaita, jotka eivät aiemmin ole olleet tuen piirissä, ja oppilaiden siirtäminen erityisen tuen piiristä tehostetun tuen piiriin on vähäistä. Tehostetun tuen käyttöönotto ei siis ole ainakaan valtakunnan tasolla vähentänyt erityisen tuen määrää, kuten lakiuudistuksen tavoitteena oli. Sen sijaan yksittäisissä kunnissa tilanteet voivat vaihdella (esim. Lintuvuori ym. 2017).

Tuen tarjonnan painottuminen ylemmille luokka-asteille vastaa aiempien tutkimusten (Kirjavainen ym. 2014b; Kivirauma & Kivinen 1988) tuloksia erityisopetuksen tarjonnasta. Tosin hieman yllättävä havainto on se, että tehostettu tuki varhaisen tuen muotona painottuu eri ikäryhmissä ylemmille vuosiluokille. Kun ikäryhmien väliset erot erityisen tuen tarjonnassa näyttivät tasoituvan 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopussa (Kirjavainen ym. 2014b), ovat erot jälleen kääntymässä kasvuun. Kirjavaisen ja kumppaneiden (2014b) tutkimustulosten tapaan suu-

ret muutokset tuen tarjonnassa näkyvät kasvavina ikäryhmien välisinä eroina. Näin ollen tarkasteluajanjaksolla selvästi lisääntyneessä tehostetussa tuessa erot ikäryhmien välillä olivat selviä. Erityisen tuen tarjonnassa muutokset tarkasteluajanjaksolla taas olivat selvästi pienempiä ja siten myös erot tuen tarjonnassa eri ikäryhmien välillä vähäisiä. Ainoa poikkeus on etenkin pojilla aivan viime vuosina kasvanut erityisen tuen määrä ensimmäisillä vuosiluokilla. Tätä saattaa osittain selittää yleisopetuksen ryhmässä opiskelevien erityisen tuen oppilaiden osuuden kasvu vuoden 2017 jälkeen (SVT 2018).

Tämä tutkimus osoitti, että tyttöjen ja poikien välillä on suuria eroja siinä, millainen osuus heistä saa tukea oppimiselleen ja koulunkäynnilleen perusopetuksessa. Kuten jo aiempi tutkimus (esim. Jahnukainen 2006; Kivirauma & Kivinen 1988; Lintuvuori 2019) on tuonut esille, pojat ovat perinteisesti olleet selvästi yliedustettuina tuen saajissa. Tämä tutkimus vahvistaa näitä tuloksia. Vuoden 2011 lakiuudistuksen jälkeen erot tyttöjen ja poikien välillä tukea saaneiden osuuksissa ovat edelleen suuria ja ovat jopa hieman kasvaneet. Tämä vastaa myös viime vuosina kansainvälisissä oppimistulosten arvioinneissa esille tulleita tuloksia siitä, että tyttöjen ja poikien väliset osaamiserot ja heikkojen osaajien osuus ovat kasvaneet.

Yhteenvetona voidaan todeta, että erityisopetuksen tarjonnan kasvu on edelleen – pienen notkahduksen jälkeen – jatkunut. Perusopetuksessa siis näyttäisi olevan aiempaa enemmän sellaisia oppilaita, jotka tarvitsevat oppimiselleen ja koulunkäynnilleen tukea, ja suuri osuus näistä oppilaista on poikia. Tämä on kiinnostavaa myös koulutuspoliittisen sääntelyn näkökulmasta, sillä pedagogisen uudistamisen lisäksi oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestelmään siirtymisen eräänä selkeänä tavoitteena oli erityisoppilasmäärän kasvun hillitseminen (esim. Jahnukainen & Itkonen 2016; Pulkkinen 2019) muun muassa lisäämällä varhaista tukea sekä puuttamalla epätasa-arvoiseen kohteluun (Ahtiainen 2017). Oma lukunsa on kuitenkin se, millaista tukea tehostetun tai erityisen tuen piirissä olevat oppilaat oppimiselleen saavat ja kuinka yhtenäisin kriteerein tuen tarve määritellään. Nämä seikat eivät tule esille tilastoja tarkasteltaessa, vaan ne vaatisivat kunta- ja koulutasoista tutkimusta, joka kohdentuu oppilaiden tuen järjestämistä koskeviin päätöksiin ja suunnitelmiin.

KIRJALLISUUS

- Ahtiainen, Raisa (2017) *Shades of change in Fullan's and Hargreaves's models. Theoretical change perspectives regarding Finnish special education reform.* Helsinki Studies in Education 13. Helsinki: University of Helsinki.
- Buchmann, Claudia & DiPrete, Thomas A. & McDaniel, Anne (2008) *Gender inequalities in education.* Annual Review of Sociology 34, 319–337.
- Jahnukainen, Markku (2006) *Erityisopetuksen tarve ja muutokset.* Teoksessa Sakari Karvonen (toim.) *Onko sukupuolella väliä? Hyvinvointi, terveys, pojat ja tytöt.* Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosaian neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, 119–131.
- Jahnukainen, Markku & Itkonen, Tiina (2007) *An analysis of accountability policies in Finland and the United States.* International Journal of Disability, Development and Education 54 (1), 5–23.
- Jahnukainen, Markku & Itkonen, Tiina (2016) *Tiered intervention: history and trends in Finland and the United States.* European Journal of Special Needs Education 31 (1), 140–150.
- Jahnukainen, Markku & Kivinen, Aapo & Kortelainen, Mika (2020) *Yksilöllistettyä opetusta ennustavat tekijät ja suhteellisen iän vaikutus erityisopetuksessa.* Kansantaloudellinen Aikakauskirja 116 (1), 73–89.
- Jahnukainen, Markku & Pösö, Tarja & Kivirauma, Joel & Heinonen, Hanna (2012) *Erityisopetuksen ja lastensuojelun kehitys ja nykytila.* Teoksessa Markku Jahnukainen (toim.) *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa.* 13. painos. Lastensuojelun keskusliitto. Tampere: Vastapaino, 15–54.
- Jauhiainen, Arto & Kivirauma, Joel (1997) *Disabling school? Professionalisation of special education and student welfare in the Finnish compulsory school.* Disability & Society 12 (4), 623–641.
- Kirjavainen, Tanja & Pulkkinen, Jonna & Jahnukainen, Markku (2014a) *Erityisoppilaiden osuuksien kuntakohtaiseen vaihteluun vaikuttaneet tekijät vuosina 2001–2010.* Yhteiskuntapolitiikka 79 (6), 619–630.
- Kirjavainen, Tanja & Pulkkinen, Jonna & Jahnukainen, Markku (2014b) *Perusopetuksen erityisopetusjärjestelyt eri ikäryhmissä vuosina 2001–2010.* Kasvatus 45 (2), 152–166.
- Kivirauma, Joel & Kivinen, Osmo (1988) *The school system and special education: Causes and effects in the twentieth century.* Disability, Handicap & Society 3 (2), 153–165.
- Kivirauma, Joel & Ruoho, Kari (2007) *Excellence through special education? Lessons from the Finnish school reform.* International Review of Education 53 (3), 283–302.
- Leino, Kaisa & Ahonen, Arto & Hienonen, Ninja & Hiltunen, Jenna & Lintuvuori, Meri & Lähteinen, Suvi & Lämsä, Joni & Nissinen, Kari & Nissinen, Virva & Puhakka, Eija & Pulkkinen, Jonna & Rautopuro, Juhani & Sirén, Marjo & Vainikainen, Mari-Pauliina & Vetterranta, Jouni (2019) *PISA 18 ensituloksia. Suomi parhaiden joukossa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:40.* <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-678-2> (luettu 3.2.2020)
- Lintuvuori, Meri (2015) *Oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestäminen virallisen tilastotiedon ja empiirisen tutkimusaineiston kuvaamana.* Teoksessa Markku Jahnukainen & Elina Kontu & Helena Thuneberg & Mari-Pauliina Vainikainen (toim.) *Erityisopetuksesta oppimisen ja koulunkäynnin tukeen.* Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 43–76.
- Lintuvuori, Meri (2019) *Perusopetuksen oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestelmän kehitys tilastojen ja normien kuvaamana.* Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5327-2> (luettu 3.2.2020)
- Lintuvuori, Meri & Jahnukainen, Markku & Hautamäki, Jarkko (2017) *Oppimisen ja koulunkäynnin tuen vaihtelu kunnissa – alueellinen tasa-arvo perusopetuksessa.* Kasvatus 48 (4), 320–335.
- Miller, David I. & Halpern, Diane F. (2014) *The new science of cognitive sex differences.* Trends in Cognitive Sciences 18 (1), 37–45.
- Pulkkinen, Jonna (2019) *Reforming policy, changing practices? Special education in Finland after educational reforms.* Tutkimuksia 34, Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7771-9> (luettu 3.2.2020)
- Pöytä, Sanni & Kupiainen, Sirkku (toim.) (2018) *Tytöt ja pojat koulussa. Miten selättää poikien heikko suoriutuminen peruskoulussa? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 36/2018.* <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-541-9> (luettu 20.3.2020)
- Suomen virallinen tilasto - SVT (2018) *Erityisopetus.* Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/erop/2018/erop_2018_2019-06-19_tie_001_fi.html (luettu 15.1.2020)
- Tomlinson, Sally (2012) *The irresistible rise of the SEN industry.* Oxford Review of Education 38 (3), 267–286.
- Vetterranta, Jouni & Hiltunen, Jenna & Nissinen, Kari & Puhakka, Eija & Rautopuro, Juhani (2016a) *Lapsuudesta eväät oppimiseen: neljännen luokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen: kansainvälinen TIMSS-tutkimus Suomessa.* Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Vetterranta, Jouni & Välijärvi, Jouni & Ahonen, Arto & Hautamäki, Jarkko & Hiltunen, Jenna & Leino, Kaisa & Lähteinen, Suvi & Nissinen, Kari & Nissinen, Virva & Puhakka, Eija & Rautopuro, Juhani & Vainikainen, Mari-Pauliina (2016b) *PISA 15 Ensituloksia. Huipulla pudotuksesta huolimatta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:41.* <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-436-8> (luettu 3.2.2020)
- Vipunen - opetushallinnon tilastopalvelu (2020) *Perusopetuksessa luokalle jääneet. Opetushallinnon ja Tilastokeskuksen tietopalvelusopimuksen aineisto R2.22.* <https://vipunen.fi> (luettu 25.2.2020)

TIIVISTELMÄ

Jonna Pulkkinen & Tanja Kirjavainen & Markku Jabnukainen: Oppimisen ja koulunkäynnin tuki tilastojen valossa. Tuen tarjonta luokka-asteittain, ikäryhmittäin ja sukupuolen mukaan vuosina 2011–2018

Tässä analyysissä tarkastellaan tehostetun ja erityisen tuen tarjontaa perusopetuksessa vuosina 2011–2018. Aineistona on käytetty julkisesti saatavilla olevia Tilastokeskuksen keräämiä erityisopetustilastoja. Tukea saaneiden oppilaiden osuuden kehitystä tarkastellaan keskiarvoilla luokka-asteen ja ikäryhmän mukaan erikseen tytöillä ja pojilla.

Tutkimus osoitti oppimisen ja koulunkäynnin tuen lisääntyneen perusopetuksessa viime vuosina. Tehostetun tuen tarjonta kasvoi suhteellisen tasaisesti kaikilla luokka-asteilla. Nuoremmissa ikäryhmissä tukea saaneiden oppilaiden osuus oli suurempi kuin vanhem-

missä ikäryhmissä. Jokaisessa ikäryhmässä tukea saaneiden oppilaiden osuus kasvoi vuosiluokalta toiselle siirtyessä ja oli suurimmillaan ylimmillä vuosiluokilla. Muutokset tehostetun tuen tarjonnassa olivat tytöillä ja pojilla samansuuntaisia, mutta pojilla tuen saajien osuus oli kaikilla luokka-asteilla suurempi kuin tytöillä. Erityisen tuen tarjonta väheni hieman tarkastelujakson alussa mutta kääntyi tarkastelujakson lopussa kasvuun. Kasvu näkyi erityisesti pojilla, joista nuorimmat ikäryhmät saivat erityistä tukea vanhempia ikäryhmiä enemmän etenkin alimmilla vuosiluokilla.

Perusopetuksessa näyttäisi olevan aiempaa enemmän oppilaita, jotka tarvitsevat oppimiselleen ja koulunkäynnilleen tukea, ja valtaosa näistä oppilaista on poikia.